

صادرات محصولات کشاورزی،

فرصت‌ها، چالش‌ها و

راهکارهای توسعه آن

گروه پژوهشی بررسی متغیرهای کلان

تهیه‌کنندگان :
کوهسار خالدي ،
اسماعيل نصر اصفهاني
فردین حقاني ، مریم
حفار اردستاني
اردیبهشت ۱۳۸۴

فهرست برگه

صادرات محصولات کشاورزی، فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارهای توسعه آن / تهیه‌کننده: کوهسار خالدي و ديگران. - تهران: وزارت جهاد کشاورزی معاونت برنامه‌ریزی و اقتصادی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۴.

۶۳ ص . : جدول .

نمایه‌ها :

تولید / رشد اقتصادی / صادرات و واردات / فرآورده های کشاورزی

مشخصات :

عنوان : صادرات محصولات کشاورزی ، فرصت ها ، چالش ها و

راهکارهای توسعه آن

تهیه کنندگان : کوهسار خالدي ، اسماعيل نصر اصفهاني ، فردين

حقانی ، مريم حفار اردستاني

طراحی روی جلد: طاهره نيري

سال انتشار: ۱۳۸۴

ناشر : مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی - مدیریت

امور پردازش و تنظیم یافته‌های تحقیقاتی

نشانی: خیابان حافظ - خیابان رودسر شرقی - پلاک ۹

<http://www.agri-peri.ir> E.mail: aperi@agri-peri.ir

تلفن: ۲۰ - ۸۸۰۰۴۱۷ - ۸۸۰۸۶۳۳ مستقیم

نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	اهمیت و نقش صادرات
۵	۱- تبیین وضعیت موجود بخش ، جایگاه و اهمیت آن در تجارت
۵	۱-۱- جایگاه بخش کشاورزی در اقتصاد ملی
۶	۲-۱- وضعیت بازرگانی خارجی محصولات کشاورزی
۷	۱-۲-۱- صادرات کشاورزی
۷	۱-۱-۲-۱- جایگاه صادرات بخش کشاورزی در اقتصاد ملی
۸	۲-۱-۲-۱- صادرات محصولات کشاورزی
۹	۱-۲-۱-۲-۱- صادرات میوه و خشکبار
۱۰	۲-۲-۱-۲-۱- صادرات پسته
۱۲	۳-۲-۱-۲-۱- صادرات کشمش
۱۳	۴-۲-۱-۲-۱- صادرات خرما
۱۳	۵-۲-۱-۲-۱- صادرات پوست و چرم
۱۴	۶-۲-۱-۲-۱- صادرات انواع روده
۱۵	۷-۲-۱-۲-۱- صادرات خاویار
۱۶	۲-۲-۱- واردات کشاورزی
۱۶	۱-۲-۲-۱- جایگاه واردات بخش کشاورزی در کل واردات کشور
۱۷	۲-۲-۲-۱- جایگاه واردات کشاورزی در GDP
۱۸	۳-۲-۲-۱- عمده‌ترین محصولات کشاورزی وارداتی
۱۹	۱-۳-۲-۲-۱- واردات گندم
۲۰	۲-۳-۲-۲-۱- واردات جو
۲۱	۳-۳-۲-۲-۱- واردات برنج
۲۲	۴-۳-۲-۲-۱- واردات شکر
۲۳	۵-۳-۲-۲-۱- واردات گوشت قرمز
۲۴	۶-۳-۲-۲-۱- واردات ذرت
۲۵	۷-۳-۲-۲-۱- واردات چای
۲۶	۸-۳-۲-۲-۱- واردات روغنهای خوراکی
۲۷	۳-۱- بررسی سیاستهای مرتبط با توسعه صادرات محصولات کشاورزی

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۸	۱-۳-۱- اقدامات تشویقی
۲۸	۲-۳-۱- تحولات سیاست های صادراتی
۲۹	۳-۳-۱- تسهیلات اعتباری
۳۰	۴-۳-۱- مناطق ویژه تجاری
۳۲	۵-۳-۱- حمایت‌های صادراتی (جایزه ، یارانه صادراتی و ...)
۳۲	۱-۵-۳-۱- جوایز صادراتی
۳۳	۲-۵-۳-۱- یارانه صادراتی
۳۶	۶-۳-۱- معافیتها و تسهیلات ویژه برای صادرکنندگان
۳۷	۴-۱- نهادهای مرتبط با توسعه صادرات و فرآیند تصمیم گیری
۳۸	۵-۱- مشکلات فراروی صادرات
۳۸	۱-۵-۱- موانع توسعه صادرات غیرنفتی
۳۹	۲-۵-۱- موانع توسعه صادرات محصولات کشاورزی
۴۵	۳-۵-۱- رقبای اصلی صادرات کشاورزی در بازارهای هدف
۴۶	۴-۵-۱- امکان ارتقاء و ایجاد تنوع در صادرات کشاورزی
۴۶	۱-۴-۵-۱- تنوع در بعد کالایی
۴۷	۲-۴-۵-۱- تنوع در بعد بازارهای هدف
۴۹	۲- تجزیه و تحلیل فرصتها ، چالشها و راهکارهای توسعه صادرات زیربخشهای مختلف کشاورزی
۴۹	۱-۲- زیربخش زراعت و باغبانی
۴۹	۱-۱-۲- فرصت ها
۵۰	۲-۱-۲- چالش ها
۵۰	۳-۱-۲- راهکارها
۵۱	۲-۲- زیربخش دام و طیور
۵۱	۱-۲-۲- فرصت ها
۵۱	۲-۲-۲- چالش ها
۵۲	۳-۲-۲- راهکارها
۵۳	۳-۲- زیربخش شیلات و آبزیان
۵۳	۱-۳-۲- فرصت ها
۵۳	۲-۳-۲- چالش ها
۵۴	۳-۳-۲- راهکارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۵۵	۴-۲- ساختار کلی بازار محصولات کشاورزی
۵۵	۱-۴-۲- ساختار بازار
۵۷	۲-۴-۲- چالشهای بازاریابی محصولات کشاورزی
۵۷	۱-۲-۴-۲- مشکلات حمل و نقل
۵۸	۲-۲-۴-۲- مشکلات بسته بندی
۵۸	۳-۲-۴-۲- مشکلات درجه بندی
۵۹	۴-۲-۴-۲- مشکلات گمرکی
۵۹	۵-۲-۴-۲- مشکلات استاندارد
۵۹	۶-۲-۴-۲- عدم ثبات مقررات عمومی صادرات
۶۰	۱-۵-۲- عناوین تشکلهای صادراتی محصولات کشاورزی
۶۰	۲-۵-۲- دیدگاه تشکلهای صادراتی نسبت به وضعیت حاکم بر صادرات محصولات کشاورزی
۶۰	۱-۲-۵-۲- دیدگاه اتحادیه صادرکنندگان میوه و تره بار
۶۱	۳- راهکارهایی جهت توسعه صادرات محصولات منتخب
۶۱	۱-۳- پسته
۶۱	۲-۳- خرما
۶۲	۳-۳- زعفران
۶۲	۴-۳- مرکبات
۶۲	۵-۳- انجیر
۶۲	۶-۳- کیوی
۶۳	۷-۳- بادام
۶۳	۸-۳- گل و گیاهان زینتی
۶۳	۹-۳- کشمش

اهمیت و نقش صادرات:

نوسان و ناپایداری قیمت نفت و آسیب‌پذیری شدید اقتصاد تک‌محصولی، لزوم بازنگری عمیقی را در سیاست‌های توسعه اقتصادی کشور به منظور یافتن راه‌هایی که منجر به توسعه درآمدهای غیرنفتی شود را ایجاد می‌نماید. با توجه به اهمیتی که بخش کشاورزی در اقتصاد ایران دارد، توسعه این بخش در گام نخست، خودکفایی در تولید مواد غذایی استراتژیک و کاهش واردات و درگام بعدی، تامین بخشی از ارز مورد نیاز کشور از طریق صادرات را به دنبال خواهد داشت.

توسعه کشاورزی، فرآیندی پیچیده و ترکیبی بوده که با تولید مناسب و مشتری پسند آغاز و با بازاریابی، توزیع و فروش آن در بازارهای داخلی و خارجی تداوم می‌یابد. پایین بودن کیفیت و عملکرد تولید، عملاً حرفه کشاورزی را به نابودی می‌کشاند. نمی‌توان شاهد پایین بودن کارایی تولید محصولات کشاورزی و نارسایی در سیستم بازاریابی بود و انتظار تحقق کامل اهداف توسعه صادرات کشاورزی را در کشورهایی همانند ایران داشت.

نظر به اینکه حدود یک سوم صادرات غیرنفتی ایران از بخش کشاورزی است و با توجه به ارزشی پایین این بخش نسبت به سایر بخش‌های اقتصاد کشور و وابستگی کم آن به تکنولوژی پیچیده، می‌توان با توسعه صادرات محصولاتی که از نظر شرایط اقلیمی، اقتصادی و فرهنگی دارای مزیت نسبی می‌باشند، بخشی از ارز مورد نیاز کشور را تامین و مساعدت قابل توجهی به سایر بخش‌های اقتصاد در جریان توسعه اقتصادی نمود.

کشور ایران با تنوع وسیع آب و هوایی، در پاره‌ای از مناطق آن در زمینه تولید و صادرات برخی از محصولات کشاورزی نظیر پسته، خرما، کشمش، بادام، گردو، زعفران و زیره و زرشک از مزیت قابل توجهی برخوردار است.

یکی از مشکلات اساسی کشورهای در حال توسعه، اتکای بیش از حد درآمد دولت به صدور یک کالا (یا

تعداد محدودی از کالاها) است. وجود این وضعیت و ادامه آن، آسیب‌پذیری اقتصاد آنها را

روزافزون نموده و برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی را دچار مشکلات ساخته است. این امر در ایران به صورت وابستگی درآمد دولت به صدور نفت به وضوح نمایان است. بنابراین برای رهایی از اتکاء به درآمد نفت و رفع اثرات سوئی که به تبع آن در کل اقتصاد پدیدار می‌گردد، توجه به توسعه صادرات غیرنفتی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. در میان صادرات غیرنفتی، صادرات محصولات کشاورزی با توجه به توانائی‌های بالقوه این بخش، نقش اساسی و مهمی در تامین و تضمین استقلال سیاسی کشور و تداوم فرآیند توسعه دارد.

صادرات محصولات کشاورزی می‌تواند نقش مهمی در افزایش ظرفیت‌های تولیدی و رشد بخش کشاورزی داشته باشد. چنانچه تقاضای خارجی و به تبع آن صادرات وجود داشته باشد، طبیعی است که می‌توان ظرفیت‌های بلااستفاده را به کار گرفت و اقدام به تولید بیشتر و صدور کالا نمود. با توجه به رابطه متقابل بین ظرفیت‌های تولیدی محصولات کشاورزی و صادرات این‌گونه محصولات با افزایش صادرات محصولات کشاورزی، ظرفیت‌های بالقوه بیشتری به تولید محصولات کشاورزی اختصاص یافته و عملاً میزان تولید محصولات کشاورزی افزایش خواهد یافت. این عمل در نهایت به افزایش اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی نیز منجر خواهد شد.

بخش کشاورزی بستر فعالیت اقتصادی نزدیک به نیمی از جمعیت کشورمان است. وابستگی کمتر این بخش در قیاس با بخش صنعت به تکنولوژی‌های پیچیده از جمله مشخصه‌های مهم این بخش محسوب می‌گردد. از آنجائیکه بخش کشاورزی، یک بخش استراتژیک بوده لذا تقویت آن، هم از بعد داخلی برای تامین استقلال سیاسی و اقتصادی و هم از بعد خارجی برای اجرای سیاست‌های گسترش صادرات غیرنفتی، جهت کسب بخشی از منابع ارزی مورد نیاز کشور، بسیار ضروری است. لذا مبادرت به تحقیق و بررسی پیرامون عواملی که به نوعی عرضه صادرات محصولات کشاورزی را افزایش می‌دهد، ضرورتی اساسی در سیاست‌های اقتصادی کشورمان محسوب می‌شود.

صادرات از آن جهت برای یک کشور لازم و ضروری است که در استفاده بهتر از منابع ملی، پیشرفت فنی، کاهش بیکاری، گسترش بازار به مرزهای ملی و بین‌المللی و افزایش درآمدهای ارزی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. از طرفی با توجه به اینکه صادرات غیرنفتی از مهمترین اهداف برنامه سوم توسعه به شمار می‌آید، لذا توجه جدی به ابعاد گوناگون صادرات اعم از بالا بردن کیفیت کالاهای تولیدی، کاهش قیمت تمام شده تولیدات، تبلیغات، بازاریابی وسیع همراه با اطلاع‌رسانی در مورد کالاهای عرضه شده، استاندارد و بسته‌بندی مناسب از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد. لیکن صادرات بدون توجه به تحولات انجام شده در نوع تقاضای دنیای خارج نه تنها گرهگشای مشکلات نخواهد بود بلکه می‌تواند باعث ایجاد دید منفی نسبت به کالاهای صادراتی کشور و از دست رفتن بازارهای مصرف نیز بگردد. بطوریکه می‌دانیم کشورهایی که تا چند سال پیش به لحاظ اقتصادی قابل قیاس با کشورمان نبودند امروز به جایی رسیده‌اند که تولیدات آنها سهمی چند برابر سهم کشور ما را در تجارت جهانی دارا می‌باشند. این مشکل از آنجا ناشی می‌شود که ما با دنیای پیشرفته صنعتی و تکنولوژی فاصله گرفته‌ایم و همچنان در تولید و صدور کالاها به شکل سنتی و نیمه سنتی عمل می‌نماییم. برای دست یافتن به پیشرفت و توسعه باید این فواصل از میان برداشته شود. در واقع باید با دید برون‌گرا و جهانی به صادرات بنگریم.

بنابراین اقداماتی مانند از میان برداشتن مراکز تصمیم‌گیری متعدد، به حداکثر رساندن ظرفیت‌های تولیدی موجود، بهره‌گیری از مدیریت تخصصی و تجارب کشورهای موفق، ایجاد امنیت اقتصادی برای جلب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی می‌تواند به صادرات غیرنفتی کشور از جمله صادرات محصولات کشاورزی و رفع مشکلات آن یاری رساند.

امروزه توسعه صادرات غیرنفتی نقش بسیار حیاتی را در رشد و توسعه اقتصادی کشورهای جهان بازی می‌کند. صادرات یکی از راههای ورود به بازارهای خارجی بوده و بنابر عقاید اقتصاددانان متعدد، موتور رشد اقتصادی است. بخش قابل ملاحظه‌ای از موفقیت کشورهایی چون مالزی، سنگاپور،

چین و کره جنوبی را می‌توان به توسعه صادرات آنها در دو دهه گذشته نسبت داد. در حال حاضر، هدف اصلی بسیاری از کشورهای در حال توسعه، رسیدن به رشد و توسعه و رهائی از فقر و عقب ماندگی است. بنابر این با توجه به شرایط کنونی جهان، حضور فعالتر در رقابت جهانی و توسعه صادرات امری اجتناب ناپذیر است.

تجارب چندساله اخیر ایران نشان می‌دهد که تکیه اقتصاد ایران به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام، بی‌ثباتی درآمد صادراتی را به دنبال دارد و بنابراین به منظور کاهش وابستگی اقتصاد ایران به صادرات نفت خام و چرخش به طرف اقتصاد چندمحصولی در صادرات، جهت‌گیری سیاست‌های صادراتی (نگرش به خارج) باید به سود صدور کالایی تغییر یابد که ایران در آن کالاها مزیت نسبی مشهود دارد.

ایران از جمله کشورهایی است که علی‌رغم در اختیار داشتن منابع و امکانات طبیعی ارزشمند از قبیل نفت، هنوز از نظر اقتصادی در زمره کشورهای توسعه نیافته جهان به شمار می‌رود. نوسانات قیمت‌های جهانی نفت، کاهش ذخایر نفتی، بالا رفتن هزینه استخراج و بی‌اطمینانی نسبت به آینده بازارهای جهانی نفت، اختلالاتی را در برنامه رشد و توسعه کشور ایجاد کرده است.

توسعه صادرات محصولات کشاورزی به اشکال مختلف کمی و کیفی، تنوع کالایی و بازاری و... می‌تواند علاوه بر کمک به توسعه مناطق روستایی کشور و کاهش فقر و محرومیت آنجا، محرکی اساسی در فرآیند رو به جلو توسعه همه جانبه اقتصاد کشور باشد. در این گزارش تلاش شده است که ابتدا بصورت مختصر نگاهی به تجارت محصولات کشاورزی انجام شود و در ادامه مشکلات، سیاستها، چالشها و فرصتهای فراروی این بخش مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

۱- تبیین وضعیت موجود بخش، جایگاه و اهمیت آن در تجارت

۱-۱- جایگاه بخش کشاورزی در اقتصاد ملی:

میزان ارزش افزوده بخش کشاورزی در طول سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ به استثنای سالهای که کشور دچار کمبود بارندگی بوده است (۸۰ - ۱۳۷۸) از روند صعودی مناسبی برخوردار بوده است. بطوریکه از ۳۵۰۹۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۰ به ۵۰۶۶۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۱ افزایش پیدا کرده است. متوسط ارزش افزوده کشاورزی به قیمت ثابت در طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ برابر ۴۲۸۲۷ میلیارد ریال بوده است.

سهم ارزش افزوده این بخش در GDP در طول دوره مذکور از ۱۳/۸ درصد در سال ۱۳۸۰ تا ۱۵/۹ درصد در سال ۱۳۷۷ متغیر بوده است. متوسط سهم ارزش افزوده کشاورزی در این سالها ۱۴/۸ درصد برآورد شده است (جدول ۱).

بخش کشاورزی ایران نیز همانند سایر کشورهای در حال توسعه به عنوان یکی از بسترهای اصلی اشتغال از اهمیت بالایی در اقتصاد ملی برخوردار است. از آنجا که در امر توسعه جوامع، کاهش سهم اشتغال این بخش و متعاقب آن افزایش سهم اشتغال بخشهای دیگر بویژه خدمات یکی از مشخصه های توسعه اقتصادی بوده و گریز از این تحولات امکانپذیر نیست، بنابراین کاهش سهم اشتغال بخش کشاورزی کشورمان، امر تعجب برانگیز و نگران کننده ای نمی تواند باشد. سطح بالای سهم بخش کشاورزی در اشتغال کشور در طول سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ (به طور متوسط حدود ۲۳ درصد) همچنان گویای نقش حیاتی این بخش در جذب نیروی فعال کشور است. چراکه اگرچه، سهم اشتغال این بخش در کل اشتغال کشور از ۲۴/۶ درصد در سال ۱۳۷۰ به حدود ۲۰ درصد در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است ولیکن می توان گفت که سهم آن در قیاس با بخشهای شدیداً حمایت شده، همچنان در سطح بسیار بالایی است. بر این اساس حتی می توان مدعی شد که در صورت توجه

همه‌جانبه به این بخش و جایگاههای اصلی آن (مناطق روستایی) انتظار افزایش سهم مذکور، انتظار غیرعقلایی نخواهد بود.

جدول (۱). ارزش افزوده بخش کشاورزی، رشد و سهم آن در GDP و اشتغال به قیمت ثابت ۱۳۷۶

(میلیارد ریال - درصد)

سال	ارزش افزوده کشاورزی	GDP	سهم ارزش افزوده کشاورزی در GDP	نرخ رشد ارزش افزوده	سهم اشتغال بخش
۱۳۷۰	۳۵۰۹۴	۲۴۵۰۳۴	۱۴/۳	-	۲۴/۶
۱۳۷۱	۳۸۷۰۴	۲۵۴۸۲۰	۱۵/۲	۱۰/۳	۲۴/۲
۱۳۷۲	۳۹۰۷۷	۲۵۸۵۹۸	۱۵/۱	۱	۲۴
۱۳۷۳	۳۹۹۰۲	۲۵۹۸۷۲	۱۵/۴	۲/۱	۲۳/۸
۱۳۷۴	۴۱۳۸۱	۲۶۷۵۳۰	۱۵/۵	۳/۷	۲۳/۶
۱۳۷۵	۴۲۷۴۲	۲۸۳۸۰۱	۱۵/۱	۳/۳	۲۳
۱۳۷۶	۴۳۱۶۲	۲۹۱۷۵۲	۱۵/۸	۱	۲۲/۸
۱۳۷۷	۴۷۷۲۳	۳۰۰۱۳۸	۱۵/۹	۱۰/۶	۲۲/۸
۱۳۷۸	۴۴۲۳۸	۳۰۴۹۳۶	۱۴/۵	-۷/۳	۲۲/۴
۱۳۷۹	۴۵۷۷۴	۳۱۹۷۲۶	۱۴/۳	۳/۵	۲۱/۹
۱۳۸۰	۴۵۴۶۳	۳۳۰۶۲۴	۱۳/۸	-۷/۷	۲۱/۴
۱۳۸۱	۵۰۶۶۲	۳۵۵۲۱۹	۱۴/۳	۱۱/۴	۲۰/۱
متوسط	۴۲۸۲۷	۲۸۹۳۳۷	۱۴/۸	۱/۱	۲۲/۹

ماخذ: بانک مرکزی

۱-۲- وضعیت بازرگانی خارجی محصولات کشاورزی:

از آنجا که کشورمان در امر تجارت جهانی محصولات کشاورزی سهم بسزایی را به خود اختصاص داده است،

سعی می‌شود که در این بخش، به بررسی وضعیت صادرات و واردات بخش کشاورزی در طول سالهای ۸۱-۱۳۷۰

بپردازیم:

۱-۲-۱- صادرات کشاورزی:

۱-۱-۲-۱- جایگاه صادرات بخش کشاورزی در اقتصاد ملی :

در طی سالهای ۸۱- ۱۳۷۰ با وجود نوسانات مختلف می‌توان گفت که صادرات این بخش از روند رو به رشدی برخوردار بوده است. ارزش صادرات محصولات کشاورزی در سالهای ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ و ۱۳۷۵ بیش از یک میلیارد دلار گزارش شده است. سالهای آخر دهه ۱۳۷۰ در کشورمان مصادف با کمبود شدید بارشهای جوی بود. این معضل طبیعی باعث گردید که سیاستهای توسعه صادرات غیرنفتی بویژه صادرات محصولات کشاورزی که در برنامه سوم توسعه از آن به عنوان روح و محور برنامه نام برده شده است دچار اختلالاتی خاص گردد. لیکن انتظار می‌رود که در سالهای ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ عملکرد صادرات محصولات کشاورزی با توجه به افزایش چشمگیر تولید و سیاستهای مختلفی که باعث افزایش انگیزه های صادراتی می‌گردد، اهداف مورد نظر را بر آورده سازد. متوسط ارزش صادرات محصولات کشاورزی در طی سالهای ۸۱- ۱۳۷۰ حدود ۸۸۷/۷ میلیون دلار بوده است.

سهم صادرات محصولات کشاورزی در صادرات غیرنفتی از ۲۹/۳ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۲۱/۴ درصد در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است. با توجه به اطلاعات جدول (۲) این کاهش سهم به معنای کاهش ارزش صادرات محصولات کشاورزی نبوده، بلکه ناشی از افزایش ارزش کل صادرات غیرنفتی از ۲۶۴۸/۷ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۴۶۰۸/۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ می‌باشد. متوسط سهم ارزش صادرات کشاورزی در صادرات غیرنفتی کشور در دوره ۸۱- ۱۳۷۰ حدود ۲۵/۵ درصد برآورده شده است.

توجه دقیق به سهم صادرات محصولات کشاورزی در GDP کشور در طول سالهای مورد مطالعه گویای نقش اساسی این متغیر اقتصادی در اقتصاد جامعه است. افزایش این سهم از ۰/۱۱ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۰/۸۴ درصد در سال ۱۳۸۱ اگرچه بیانگر تمامی پتانسیلهای صادراتی بخش کشاورزی نیست، لیکن حداقل این ادعا را می‌توان داشت که با توجه بیشتر و اتخاذ سیاستهای اصولی و مناسب‌تر (که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد) جهش صادراتی محصولات کشاورزی دور از دسترس نخواهد بود.

جدول (۲). ارزش صادرات محصولات کشاورزی، سهم آن در صادرات غیرنفتی و تولید ناخالص داخلی

(میلیون دلار - درصد)

شرح	صادرات کشاورزی				کل صادرات غیرنفتی	
	ارزش	تغییر	سهم در صادرات غیرنفتی	سهم در GDP	ارزش صادرات	تغییر
۱۳۷۰	۷۷۶	۴۶/۶	۲۹/۳	۰/۱۱	۲۶۴۸/۷	۱۰/۱/۹
۱۳۷۱	۸۹۰	۱۴/۷	۲۹/۹	۰/۱۰۸	۲۹۷۸/۷	۱۲/۵
۱۳۷۲	۱۱۳۲/۱	۲۷/۲	۳۰/۲	۰/۱۰۶	۳۷۴۶/۸	۲۵/۸
۱۳۷۳	۱۱۲۵/۷	-۰/۶	۲۳/۳	۰/۷۰	۴۸۲۴/۵	۲۸/۸
۱۳۷۴	۹۱۹/۹	-۱۸/۳	۲۸/۳	۰/۷۴	۳۲۵۰/۷	-۳۲/۶
۱۳۷۵	۱۰۰۳/۳	۹/۱	۳۲/۳	۰/۶۳	۳۱۰۵/۷	-۴/۵
۱۳۷۶	۶۱۵	-۳۸/۷	۲۱/۴	۰/۳۴	۲۸۷۵/۶	-۷/۴
۱۳۷۷	۸۴۲/۲	۳۶/۹	۲۷/۹	۰/۴۲	۳۰۱۳/۳	۴/۸
۱۳۷۸	۷۸۶/۸	-۶/۶	۲۳/۴	۰/۲۸	۳۳۶۱/۹	۱۱/۶
۱۳۷۹	۶۹۸/۶	-۱۱/۲	۱۹	۰/۲۱	۳۶۷۵/۸	۹/۳
۱۳۸۰	۸۷۸/۱	۲۵/۷	۲۰/۸	۰/۲۳	۴۲۲۵/۱	۱۴/۹
۱۳۸۱	۹۸۵	۱۲/۲	۲۱/۴	۰/۸۴	۴۶۰۸/۴	۹/۱
متوسط دوره	۸۸۷/۷	-	۲۵/۶	۰/۳۸	-	-

مأخذ: - گمرک ج.ا.ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف).

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف).

۱-۲-۱-۲- صادرات محصولات کشاورزی:

عمده ترین محصولات صادراتی بخش کشاورزی ایران عبارتند از: میوه و خشکبار، پوست و چرم، روده و خویار. از میان میوه های صادراتی، خرما سهم ویژه ای را به خود اختصاص داده است. پسته و کشمش نیز اقلام اساسی صادرات خشکبار را تشکیل می دهند. بدیهی است توضیحات مذکور هرگز به معنای نفی ارزش و سهم قابل توجه صادرات محصولات نظیر: گل، سبزیجات تازه و تعدادی از میوه های دیگر، زعفران، سقز خام و... نخواهد بود.

۱-۲-۱-۲-۱- صادرات میوه و خشکبار :

ارزش صادرات میوه و خشکبار کشور از ۵۳۱/۶ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۶۷۶/۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ افزایش یافته است. کمترین و بیشترین ارزش صادرات میوه و خشکبار کشور در طی سالهای ۸۱-۱۳۷۰ به ترتیب ۳۳۷/۵ میلیون دلار (سال ۱۳۷۶)، ۶۷۶/۴ میلیون دلار (سال ۱۳۸۱) بوده است. متوسط ارزش صادرات این مجموعه اقلام در این دوره برابر ۵۶۷/۴ میلیون دلار گزارش شده است.

سهم ارزش صادرات میوه و خشکبار در کل صادرات کشاورزی کشور با وجود نوسانات متعدد (۵۴/۹ درصد در سال ۱۳۷۶ و ۷۲/۲ درصد در سال ۱۳۷۹) در طول سالهای مورد مطالعه در حدود ۶۴/۱ درصد بوده است. اختصاص این سهم در طول سالهای ۸۱-۱۳۷۰ بیانگر نقش ارزشمند میوه و بویژه خشکبار (پسته، کشمش، خرما، بادام و مغز بادام و میوه های خشک کرده) در صادرات می‌باشد. (جدول ۳)

بررسی روند سهم ارزش صادرات میوه و خشکبار کشورمان در صادرات جهانی در این دوره نشان دهنده کاهشی ملموس از حضور این محصولات در بازارهای جهانی است. همانگونه که در جدول (۳) نیز ملاحظه می‌شود، سهم ارزش صادرات میوه و خشکبار ایران در صادرات جهانی این مجموعه محصولات از ۰/۹۰ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۰/۷۲ درصد در سال ۱۳۸۰ کاهش یافته است.

جدول (۳): ارزش صادرات میوه و خشکبار کشور، سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی ایران
و کل صادرات جهانی محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	میوه و خشکبار		
	ارزش	تغییر	سهم در صادرات کشاورزی ایران
۱۳۷۰	۵۳۱/۶	۵۹/۶	۶۸/۵
۱۳۷۱	۵۷۷/۶	۸/۷	۶۴/۹
۱۳۷۲	۶۷۴/۵	۱۶/۸	۵۹/۶
۱۳۷۳	۶۲۸/۳	-۶/۸	۵۵/۸
۱۳۷۴	۵۸۰	-۷/۷	۶۳/۱
۱۳۷۵	۶۳۹/۲	۱۰/۲	۶۳/۷
۱۳۷۶	۳۳۷/۵	-۴۷/۲	۵۴/۹
۱۳۷۷	۵۹۱/۹	۷۵/۴	۷۰/۳
۱۳۷۸	۵۱۷/۳	-۱۲/۶	۶۵/۷
۱۳۷۹	۵۰۴/۱	-۲/۶	۷۲/۲
۱۳۸۰	۵۵۱/۱	۹/۳	۶۲/۸
۱۳۸۱	۶۷۶/۴	۲۲/۷	۶۸/۷
متوسط دوره	۵۶۷/۴	-	۶۴/۱

مآخذ: - بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

- گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

FAO -

بررسی جداگانه صادرات پسته، کشمش و خرما می‌تواند نقش این محصولات ارزشمند صادراتی را بهتر نشان

دهد.

۱-۲-۱-۲-۲- صادرات پسته:

پسته به عنوان عمده ترین محصول صادراتی کشاورزی در طی سالهای ۸۱-۱۳۷۰ با نوسانات متعددی در امر صادرات روبرو بوده است. که بخشی از آن نوسانات به صورت سالانه ناشی از نوسانات طبیعی در امر تولید این محصول (سالها بارآوری و بار نیآوری) می‌باشد. بخش دیگر نشات گرفته از حضور رقیبان قدرتمند در بازارهای جهانی و استفاده آنها از انواع ترفندها برای جذب سهم بیشتر بازار تقاضای جهانی پسته می‌باشد. کمترین و بیشترین ارزش صادرات پسته با توجه به جدول (۴) در

طی سالهای ۸۱-۱۳۷۰ به ترتیب ۱۹۷/۳ میلیون دلار (سال ۱۳۷۶) و ۴۹۷/۹ میلیون دلار (سال ۱۳۸۱) بوده است. متوسط ارزش صادرات پسته در این دوره برابر ۳۸۳/۴ میلیون دلار برآورد شده است. متوسط سهم ارزش صادرات پسته در کل صادرات کشاورزی در طول سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ حدود ۴۳ درصد بوده است. برای اولین بار در سال ۱۳۸۱ بیش از ۵۰ درصد ارزش صادرات کشاورزی کشور به صادرات پسته اختصاص داشته است. این درحالی است که اختصاص به طور متوسط ۶۴/۹ درصد سهم بازارهای جهانی پسته به پسته صادراتی ایران حاکمی از قدرت انحصار بالای کشور در صادرات این محصول می‌باشد.

جدول (۴): ارزش صادرات پسته کشور، سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی ایران و کل صادرات جهانی محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	پسته		
	ارزش	تغییر	سهم در صادرات کشاورزی ایران
۱۳۷۰	۳۵۵/۶	۳۷/۸	۴۵/۸
۱۳۷۱	۴۰۰/۴	۱۲/۶	۴۵
۱۳۷۲	۴۳۵	۸/۶	۳۸/۴
۱۳۷۳	۳۸۹/۸	-۱۰/۴	۳۴/۶
۱۳۷۴	۴۲۴/۷	۹	۴۶/۲
۱۳۷۵	۴۷۷/۵	۱۲/۴	۴۷/۶
۱۳۷۶	۱۹۷/۳	-۵۸/۷	۳۲/۱
۱۳۷۷	۴۱۶	۱۱۰/۸	۴۹/۴
۱۳۷۸	۳۱۵/۱	-۲۴/۳	۴۰
۱۳۷۹	۳۱۸/۵	۱/۱	۴۵/۶
۱۳۸۰	۳۷۳/۷	۱۷/۳	۴۲/۶
۱۳۸۱	۴۹۷/۹	۳۳/۳	۵۰/۵
متوسط دوره	۳۸۳/۳	-	۴۳

مآخذ : - بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

- گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

FAO -

۱-۲-۱-۲-۳- صادرات کشمش :

صادرات کشمش نیز رقم بالایی از صادرات محصولات کشاورزی را به خود اختصاص می‌دهد. افزایش صادرات این محصول از ۴۳/۶ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۷۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ روند بهبود صادرات این محصول را در دوره ۸۱ - ۱۳۷۰ به خوبی نشان می‌دهد. متناسب با افزایش صادرات کشمش سهم ارزش صادرات این محصول در کل صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی کشمش نیز رشد قابل توجهی داشته است (جدول ۵). سهم صادرات کشمش ایران در صادرات جهانی این محصول در سال ۱۳۸۱ (۱۳/۲ درصد) بیش از دو برابر ابتدای دوره مورد بررسی (۱۳۷۰) بوده است. متوسط سهم ارزش صادرات کشمش در کل صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی این محصول در طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ به ترتیب ۵/۶ درصد و ۷/۴ درصد بوده است.

جدول (۵): ارزش صادرات کشمش کشور، سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی ایران و کل صادرات جهانی محصول

(میلیون دلار - درصد)

کشمش				سال
سهم در صادرات جهانی محصول	سهم در صادرات کشاورزی ایران	تغییر	ارزش	
۶/۴	۵/۶	۱۳۸/۳	۴۳/۶	۱۳۷۰
۶/۱	۴/۴	-۹/۴	۳۹/۵	۱۳۷۱
۶/۷	۳/۸	۸/۹	۴۳	۱۳۷۲
۷/۳	۴/۶	۲۰/۲	۵۱/۷	۱۳۷۳
۶/۶	۴/۹	-۱۲/۸	۴۵/۱	۱۳۷۴
۶/۸	۴/۹	۸/۹	۴۹/۱	۱۳۷۵
۳/۵	۴/۱	-۴۹/۱	۲۵	۱۳۷۶
۵/۴	۴/۵	۵۱/۶	۳۷/۹	۱۳۷۷
۷/۵	۶/۹	۴۲/۲	۵۳/۹	۱۳۷۸
۸/۳	۷/۹	۲	۵۵	۱۳۷۹
۱۰/۹	۶/۷	۷/۳	۵۹	۱۳۸۰
۱۳/۲	۷/۶	۲۷/۱	۷۵	۱۳۸۱
۷/۴	۵/۶	-	۴۸/۱	متوسط دوره

مأخذ : - بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

- گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

- FAO

۱-۲-۱-۲-۴- صادرات خرما :

صادرات خرما در طول سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ روند نزولی داشته است و از ۳۴/۸ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۲۹/۵ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است. بر همین مبنا نیز سهم ارزش صادرات این محصول در کل ارزش صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی آن کاهش قابل توجهی پیدا کرده است. (جدول ۶). متوسط سهم صادرات خرما در کل صادرات کشاورزی کشور و صادرات جهانی آن در طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ به ترتیب معادل ۴/۱ درصد و ۱۳/۱ درصد بوده است.

جدول (۶): ارزش صادرات خرما، سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی ایران و کل صادرات جهانی محصول (میلیون دلار - درصد)

خرما				سال
سهم در صادرات جهانی محصول	سهم در صادرات کشاورزی ایران	تغییر	ارزش	
۱۵/۲	۴/۵	۱۳۱/۹	۳۴/۸	۱۳۷۰
۱۵/۲	۴/۹	۲۵/۳	۴۳/۶	۱۳۷۱
۱۸/۸	۴/۸	۲۵/۳	۵۴/۶	۱۳۷۲
۲۲/۹	۵/۵	۱۴/۲	۶۲/۴	۱۳۷۳
۱۳/۱	۴/۷	-۳۱	۴۳	۱۳۷۴
۲۲/۸	۸/۳	۹۳	۸۳	۱۳۷۵
۵/۷	۲/۴	-۸۲/۳	۱۴/۷	۱۳۷۶
۶	۱/۹	۱۰/۷	۱۶/۳	۱۳۷۷
۸/۵	۲/۹	۳۹/۹	۲۲/۸	۱۳۷۸
۸/۴	۳/۷	۱۳/۴	۲۵/۸	۱۳۷۹
۸/۶	۳/۲	۱۰/۲	۲۸/۵	۱۳۸۰
۱۲/۳	۳	۳/۵	۲۹/۵	۱۳۸۱
۱۳/۱	۴/۱	-	۳۸/۲	متوسط دوره

مآخذ: - بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

- گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

- FAO

۱-۲-۱-۲-۵- صادرات پوست و چرم :

افزایش قابل ملاحظه صادرات پوست و چرم در سالهای ۷۶ - ۱۳۷۲ در سالهای بعد، تداوم نداشته است. به

طوری‌که به تدریج ارزش صادرات این کالاها در سال ۱۳۸۱ به سطح ۷۱/۵ میلیون

دلار رسیده است. سهم صادرات پوست و چرم هم در صادرات کشاورزی ایران و هم در صادرات جهانی این محصول در طول دوره مورد بررسی کاهش پیدا کرده است (جدول ۷). متوسط سهم ارزش صادرات پوست و چرم در صادرات کشاورزی ایران ۱۰/۱ درصد گزارش شده است در حالیکه سهم این کالا در صادرات جهانی آن در طول این دوره حدود ۵/۶ درصد بوده است.

جدول (۷): ارزش صادرات پوست و چرم کشور، سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی ایران و کل صادرات جهانی محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	پوست و چرم		
	ارزش	تغییر	سهم در صادرات کشاورزی ایران
۱۳۷۰	۷۶/۶	۳۴/۹	۹/۹
۱۳۷۱	۷۸	۱/۸	۸/۸
۱۳۷۲	۱۱۵	۴۷/۴	۱۰/۲
۱۳۷۳	۱۳۴/۶	۱۷	۱۲
۱۳۷۴	۱۱۵	-۱۴/۶	۱۲/۵
۱۳۷۵	۹۸/۴	-۱۴/۴	۹/۸
۱۳۷۶	۱۰۱/۳	۲/۹	۱۶/۵
۱۳۷۷	۵۴	-۴۶/۷	۶/۴
۱۳۷۸	۵۵/۵	۲/۸	۷/۱
۱۳۷۹	۷۹/۴	۴۳/۱	۱۱/۴
۱۳۸۰	۵۰/۷	-۹/۹	۸/۱
۱۳۸۱	۷۱/۵	۱۴/۴	۸/۳
متوسط دوره	۸۵/۵	-	۱۰/۱

مأخذ: - بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترانزنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

- گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

FAO -

۱-۲-۱-۲-۶- صادرات انواع روده:

متوسط ارزش صادرات انواع روده در سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ حدود ۳۲ میلیون دلار بوده است و از ۲۱/۴

میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۲۸ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ افزایش پیدا کرده است.

متوسط سهم سالانه ارزش صادرات این کالا در کل صادرات کشاورزی در طول دوره مورد بررسی ۴ درصد بوده است (جدول ۸).

جدول (۸): ارزش صادرات انواع روده کشور و سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی

(میلیون دلار - درصد)

سال	انواع روده	
	ارزش	سهم در صادرات کشاورزی
۱۳۷۰	۲۱/۴	-۲/۳
۱۳۷۱	۳۰	۴۰/۲
۱۳۷۲	۳۲	۶/۷
۱۳۷۳	۳۶/۷	۱۴/۷
۱۳۷۴	۳۹/۶	۷/۹
۱۳۷۵	۳۵/۸	-۹/۶
۱۳۷۶	۳۶/۲	۱/۱
۱۳۷۷	۳۴/۳	-۵/۲
۱۳۷۸	۳۲/۷	-۴/۷
۱۳۷۹	۳۰/۳	-۷/۳
۱۳۸۰	۲۶/۷	-۱۱/۹
۱۳۸۱	۲۸	۴/۹
متوسط دوره	۳۱/۹	-

مأخذ: - گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

- بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

۱-۲-۱-۲-۷- صادرات خاویار:

در مجموع ارزش صادرات خاویار کشور در سال پایانی دوره مورد بررسی نسبت به سال آغازین آن حدود ۹ میلیون دلار کاهش یافته است. البته این کاهش پس از افزایش در ارزشهای صادراتی سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ روی داده است. متوسط ارزش سالیانه صادرات این محصول در طول دوره ۸۱-۱۳۷۰ حدود ۳۱ میلیون دلار بوده است. صادرات خاویار در صادرات کشاورزی از ۴/۵ درصد در سال ۱۳۷۰ به ۲/۲ درصد در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است. متوسط این سهم در سالهای مورد بررسی حدود ۳/۶ درصد بوده است.

جدول (۹): ارزش صادرات خاویار کشور و سهم آن در ارزش صادرات کشاورزی

(میلیون دلار - درصد)

سهم در صادرات کشاورزی	خاویار		سال
	تغییر	ارزش	
۴/۵	-۱۸/۹	۳۵/۳	۱۳۷۰
۳/۵	-۱۱/۹	۳۱/۱	۱۳۷۱
۲/۹	۳/۹	۳۲/۳	۱۳۷۲
۲/۴	-۱۴/۹	۲۷/۵	۱۳۷۳
۳/۳	۱۱/۳	۳۰/۶	۱۳۷۴
۲/۴	-۲۲/۲	۲۳/۸	۱۳۷۵
۴/۸	۲۳/۹	۲۹/۵	۱۳۷۶
۴/۵	۲۸/۵	۳۷/۹	۱۳۷۷
۳/۴	-۲۹/۸	۲۶/۶	۱۳۷۸
۵/۵	۴۴/۷	۳۸/۵	۱۳۷۹
۴/۵	۱/۶	۳۹/۱	۱۳۸۰
۲/۲	-۴۴/۷	۲۱/۶	۱۳۸۱
۳/۶	-	۳۱/۱	متوسط دوره

مأخذ: - گمرک ج.ا. ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی (سالهای مختلف)

- بانک مرکزی ج.ا. ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی (سالهای مختلف)

۱-۲-۲- واردات کشاورزی

۱-۲-۲-۱- جایگاه واردات بخش کشاورزی در کل واردات کشور:

ارزش واردات بخش کشاورزی در طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ با نوسانات متعددی روبرو بوده است. در سال

۱۳۷۳ با رقم ۲۰۶۴ میلیون دلار کمترین و در سال ۱۳۷۴ با رقم ۳۶۲۶ میلیون دلار بیشترین واردات کشاورزی را

داشته‌ایم. افزایش واردات بخش کشاورزی در سالهای ۸۰ - ۱۳۷۸ می‌تواند به دلیل خشکسالی‌های ممتد آن سالها باشد.

بررسی روند سهم واردات بخش کشاورزی در واردات کل کشور در طی دوره مزبور بیانگر این است که در سال ۱۳۷۱

کمترین سهم (۸/۷ درصد) و در سال ۱۳۷۴ بیشترین سهم (۲۹/۴ درصد) را داشته است (جدول ۱۰)

جدول شماره (۱۰): بررسی روند ارزش، نرخ رشد و سهم واردات کشاورزی
در ارزش کل واردات کشور در طی سالهای ۸۱-۱۳۷۰

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش واردات کشاورزی	نرخ رشد	سهم در کل ارزش واردات کشور	ارزش واردات کل کشور
۱۳۷۰	۲۶۷۲	-۰/۲	۹	۲۹۶۷۷
۱۳۷۱	۲۵۹۶	-۲/۸	۸/۷	۲۹۸۷۰
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۲/۹	۱۳/۳	۲۰۰۳۷
۱۳۷۳	۲۰۶۴	-۲۲/۷	۱۷/۵	۱۱۷۹۵
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۷۵/۷	۲۹/۴	۱۲۳۱۳
۱۳۷۵	۳۲۱۴	-۱۱/۴	۲۱/۳	۱۵۱۱۷
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۴	۲۳/۶	۱۴۱۹۶
۱۳۷۷	۲۶۴۸	-۲۰/۸	۱۸/۵	۱۴۳۲۳
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۶/۸	۲۲/۳	۱۲۶۸۳
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۳/۲	۲۰/۳	۱۴۳۴۷
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۷/۱	۱۷/۷	۱۷۶۲۷
۱۳۸۱	۲۰۹۳	-۳۳	۹/۴	۲۲۲۷۵
متوسط	۲۸۱۷	-	۱۷/۶	۱۷۸۵۵

مأخذ: ارزش واردات کشاورزی از سایت FAO و ارزش کل واردات کشور از گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی

۱-۲-۲-۲- جایگاه واردات کشاورزی در GDP:

بالا بودن سهم ارزش واردات کشاورزی در GDP در برخی از سالها، می‌تواند به دو علت باشد:

۱. افزایش ارزش واردات کشاورزی به دلیل افزایش میزان واردات یا افزایش قیمت‌های جهانی.
۲. تغییر نرخ ارز بعد از سال ۱۳۷۳ از ۷۰ ریال به ۱۷۵۰ ریال و در نتیجه کاهش GDP جاری محاسباتی براساس دلار.

GDP برحسب دلار در سال ۱۳۸۱ براساس نرخ ارز ۷۸۹۳ ریال محاسبه شده است و لذا مقدار آن نسبت به

سال ۱۳۸۰ کاهش چشمگیری داشته است. از طرفی بهبود شرایط جوی و افزایش تولیدات کشاورزی داخلی در کاهش

ارزش واردات و سهم آن در GDP سال ۱۳۸۱ نیز تاثیرگذار بوده است (جدول ۱۱).

جدول شماره (۱۱) : جایگاه واردات بخش کشاورزی در اقتصاد کشور

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش واردات کشاورزی	ارزش GDP جاری	سهم واردات کشاورزی در GDP
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۶۹۱۸۲۶	۰/۴
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۹۲۱۴۵۳	۰/۳
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۱۴۳۰۳۵۰	۰/۲
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۷۵۲۹۸	۲/۷
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۱۰۷۵۳۴	۳/۴
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۱۴۲۲۶۹	۲/۳
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۱۶۶۷۱۵	۲
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۱۸۷۶۹۹	۱/۴
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۲۴۸۱۷۱	۱/۱
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۳۲۹۰۸۳	۰/۹
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۳۸۱۲۴۳	۰/۸
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۱۱۶۸۶۷	۰/۰۲
متوسط	۲۸۱۷	۳۹۹۸۷۶	۱/۳

مأخذ : بانک مرکزی و FAO

توجه :

۱. نرخ ارز مورد استفاده برای تبدیل GDP ریالی به دلار تا سال ۱۳۷۲ برابر ۷۰ ریال از سال ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۰

برابر ۱۷۵۰ ریال و برای سال ۱۳۸۱ معادل ۷۸۹۳ ریال بوده است.

۲. مقدار GDP سال ۱۳۸۱، رقم نهایی نمی‌باشد.

۱-۲-۲-۳- عمده‌ترین محصولات کشاورزی وارداتی:

در طی سالیان گذشته واردات کشاورزی بخش عمده‌ای از واردات کشور را به خود اختصاص داده است.

تلاش‌های متولیان این بخش (وزارتخانه‌های کشاورزی و جهادسازندگی در گذشته و جهاد کشاورزی در سالهای اخیر)

اگر چه با موفقیت‌های قابل توجهی همراه بوده است، لیکن به دلایل مختلفی نظیر: افزایش جمعیت و سطح مصرف

جامعه، عدم حمایت‌های کافی از بخش تولید به اشکال گوناگون سیاستی (نهاد‌ای، پولی، مالی و...) و از همه مهمتر عدم

اعتقاد همگانی دولتمردان به

پتانسیلهای بالای این بخش در دستیابی به اهداف خودکفایی، ملاحظه می‌شود که کشور با گذشت سالیان زیادی همچنان از واردکنندگان عمده جهانی پاره‌ای از محصولات می‌باشد. از آنجا که مهمترین محصولات کشاورزی وارداتی کشور را در طی سالهای اخیر گندم، جو، برنج، شکر، گوشت قرمز، ذرت، روغنهای خوراکی و تا حدودی چای تشکیل داده است در ادامه به بررسی واردات این محصولات می‌پردازیم.

۱-۲-۲-۳-۱- واردات گندم :

ارزش واردات این محصول از ۴۹۰ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۳۷۵/۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ کاهش پیدا کرده است. کمترین و بیشترین مبلغ واردات در طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ به ترتیب مربوط به سالهای ۱۳۷۵ (۱۰۸ میلیون دلار) و ۱۳۷۶ (۱۱۰۸ میلیون دلار) بوده است. خشکسالیهای ۸۰-۱۳۷۸ در افزایش ارزش واردات و افزایش تولید در سال ۱۳۸۱ در کاهش ارزش واردات گندم تاثیر بالایی داشته است. بررسی روند سهم ارزش واردات این محصول در کل ارزش واردات کشاورزی کشور و کل ارزش واردات جهانی این محصول، بیانگر یک نوع وضعیت بحرانی برای کشورمان در این زمینه است. اگر سهم ارزش واردات گندم در کل ارزش واردات کشاورزی و واردات جهانی آن در سال ۱۳۷۵ به ترتیب ۳/۴ درصد و ۰/۴۹ درصد بوده است. این ارقام در سال ۱۳۷۶ به ترتیب به ۳۳/۱ درصد و ۵/۷۶ درصد رسیده است. بالا بودن این ارقام در سالهای ۸۰ - ۱۳۷۸ می‌تواند به دلیل کاهش چشمگیر تولید گندم کشور در اثر خشکسالیها باشد. اگرچه در سال ۱۳۸۱ کشور با افزایش تولید گندم مواجه بوده است، لیکن اختصاص حدود ۱۸ درصد از ارزش کل واردات کشاورزی کشور و ۲/۳ درصد از ارزش کل واردات جهانی این محصول به واردات محصول گندم توسط کشورمان همچنان نگران‌کننده است (جدول ۱۲).

جدول شماره (۱۲): ارزش واردات گندم و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول

(درصد - میلیون دلار)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش واردات گندم	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی	ارزش واردات جهانی گندم	سهم در کل واردات جهانی گندم
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۴۹۰	-۲۶/۵	۱۸/۳	۱۵۳۸۸	۳/۱۸
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۴۰۱	-۱۸/۲	۱۵/۴	۱۹۶۵۸	۲/۰۴
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۴۱۲	۲/۷	۱۵/۴	۱۷۰۴۲	۲/۴۲
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۳۲۰	-۲۲/۴	۱۵/۵	۱۵۶۱۸	۲/۰۵
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۷۶۷	۱۳۹/۹	۲۱/۱	۱۹۲۶۲	۳/۹۸
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۱۰۸	-۸۵/۹	۳/۴	۲۲۱۰۴	۰/۴۹
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۱۱۰۸	۹۲۵/۶	۳۳/۱	۱۹۲۱۵	۵/۷۶
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۵۱۹	-۵۳/۱	۱۹/۶	۱۶۸۵۳	۳/۰۸
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۸۰۱	۵۴/۳	۲۸/۳	۱۵۹۲۰	۵/۰۳
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۷۳۹	-۷/۷	۲۵/۳	۱۶۷۹۶	۴/۴۰
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۹۲۳/۷	۲۵	۲۹/۵	۱۶۵۹۶	۵/۵۷
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۳۷۵/۶	-۵۹/۳	۱۷/۹	۱۶۳۲۲	۲/۳
متوسط	۲۸۱۷	۵۸۰/۳	-	۲۰/۲	۱۷۵۶۵	۳/۳۵

مآخذ: ۱- ارزش واردات گندم از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

FAO-۲

۱-۲-۲-۳-۲- واردات جو:

سیاست‌های افزایش تولید جو در طی سالهای ۸۱-۱۳۷۰ از نوسانات مختلفی برخوردار بوده است. کاهش ارزش واردات این محصول و افزایش آن تا حدود زیادی می‌تواند منعکس کننده وضعیت تولید داخلی این محصول باشد. اگر چه میزان ارزش واردات جو از ۰/۱ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۲/۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ افزایش پیدا کرده است اما این وضعیت هرگز بدین معنا نیست که مبلغ ارزش واردات این محصول در فاصله زمانی مزبور در این دامنه بوده است. همانگونه که در جدول (۱۳) نیز ملاحظه می‌شود در سالهای ۸۰-۱۳۷۲ ارزش واردات جو مقادیر بالایی بوده است به طوری که در سال ۱۳۷۹ این مبلغ حتی به ۱۶۰ میلیون دلار رسیده است. سهم ارزش واردات جو در

جدول شماره (۱۴): ارزش واردات برنج و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش واردات برنج	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی	ارزش واردات جهانی برنج	سهم در کل واردات جهانی برنج
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۲۳۱	-۱۹/۳	۸/۶	۵۲۲۰	۴/۴۲
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۴۰۰	۷۳/۳	۱۵/۴	۶۰۸۱	۶/۵۸
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۷۹۸	۹۹/۵	۲۹/۹	۵۸۱۵	۱۳/۷۲
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۱۷۲	-۷۸/۵	۸/۳	۷۲۲۱	۲/۳۸
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۴۵۰	۱۶۲/۱	۱۲/۴	۸۰۶۶	۵/۵۸
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۴۷۵	۵/۶	۱۴/۸	۹۰۴۲	۵/۲۵
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۲۴۵	-۴۸/۳	۷/۳	۷۹۵۶	۳/۰۹
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۲۰۶	-۱۶/۳	۷/۸	۹۴۲۳	۲/۱۸
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۳۲۶	۵۸/۵	۱۱/۵	۹۳۹۴	۳/۴۷
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۳۳۹	۴/۱	۱۱/۶	۷۴۱۱	۴/۵۷
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۱۹۰	-۴۴	۶	۶۵۸۸	۲/۸۸
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۲۹۲	۵۳/۷	۱۳/۹	۶۵۷۵	۴/۴
متوسط	۲۸۱۷	۳۴۴	-	۱۲/۳	۷۳۹۹	۴/۸۷

مآخذ: ۱- ارزش واردات برنج از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

۲- FAO

۱-۲-۲-۳-۴- واردات شکر:

ارزش واردات شکر از ۳۶۱ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۱۵۸ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ کاهش پیدا کرده است. سال ۱۳۷۶، سالی بوده است که بیشترین واردات ارزشی شکر وجود داشته است. سهم ارزش واردات شکر در کل واردات کشاورزی از ۶/۱ درصد در سال ۱۳۷۲ تا ۱۳/۵ درصد در سال ۱۳۷۰ متغیر بوده است. سهم واردات شکر ایران در کل واردات جهانی این محصول نیز از ۳/۲۱ درصد (در سال ۱۳۷۲) تا ۵/۶۶ درصد در سال ۱۳۷۶ نوسان داشته است.

جدول شماره (۱۵): ارزش واردات شکر و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش واردات شکر	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی	ارزش واردات جهانی شکر	سهم در کل واردات جهانی شکر
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۳۶۱	۹/۷	۱۳/۵	۷۳۳۵	۴/۹۲
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۲۸۹	۱۹/۹ -	۱۱/۱	۵۵۲۶	۵/۲۳
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۱۶۲	۴۳/۹ -	۶/۱	۵۰۴۱	۳/۲۱
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۲۴۸	۵۲/۹	۱۲	۵۳۳۰	۴/۶۵
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۳۷۱	۴۹/۸	۱۰/۲	۷۰۵۴	۵/۲۶
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۳۳۳	۱۰/۲ -	۱۰/۴	۷۵۴۰	۴/۴۲
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۴۰۱	۲۰/۴	۱۲	۷۰۸۲	۵/۶۶
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۲۲۶	۴۳/۷ -	۸/۵	۶۵۲۵	۳/۴۶
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۲۷۶	۲۲/۲	۹/۸	۵۷۵۱	۴/۸۰
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۲۰۹	۲۴/۳ -	۷/۲	۴۹۰۹	۴/۲۶
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۲۱۶	۳/۲	۸/۸	۵۹۸۸	۳/۶۰
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۱۵۸	-۲۶/۷	۷/۵		
متوسط	۲۸۱۷	۲۷۱	-	۹/۷	۶۱۸۹	۴/۵

مآخذ: ۱- ارزش واردات برنج از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

۱-۲-۲-۳-۵- واردات گوشت قرمز:

در طی سالهای ۸۱-۱۳۷۰ علی‌رغم افزایش طبیعی تقاضای مصرفی گوشت قرمز، واردات این محصول در مجموع از ۱۲۱ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ بر ۲۶ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است. این موضوع می‌تواند نشانگر گام‌های اساسی و مؤثری باشد که در امر افزایش تولید این محصول در داخل کشور صورت گرفته است. در سال ۱۳۷۳ حدود ۵/۹ درصد کل ارزش واردات کشاورزی را واردات گوشت قرمز تشکیل داده است. این رقم در سال ۱۳۸۱ به ۱/۲ درصد تقلیل یافته

است. سهم واردات گوشت قرمز کشورمان در کل ارزش واردات جهانی این محصول در طی سالهای مورد مطالعه از ۱/۱۴ درصد در سال ۱۳۷۴ به ۰/۱۵ درصد در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است.

جدول شماره (۱۶): ارزش واردات گوشت قرمز و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش واردات گوشت قرمز	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی	ارزش واردات جهانی گوشت	سهم در کل واردات جهانی گوشت
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۱۲۱	۲۴۵/۷	۴/۵	۱۶۸۳۶	۰/۷۲
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۱۱۱	-۸/۳	۴/۳	۱۸۲۲۹	۰/۶۱
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۱۵۶	۴۰/۵	۵/۸	۱۶۷۹۰	۰/۹۳
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۱۲۲	-۲۱/۸	۵/۹	۱۷۸۰۸	۰/۶۹
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۲۰۶	۶۸/۹	۵/۷	۱۸۰۷۵	۱/۱۴
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۱۳۷	-۳۳/۵	۴/۳	۱۶۲۰۷	۰/۸۵
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۱۲۶	-۸	۳/۸	۱۶۴۴۱	۰/۷۷
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۱۴۹	۱۸/۳	۵/۶	۱۶۰۷۴	۰/۹۳
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۸۰	-۴۶/۴	۲/۸	۱۶۶۰۸	۰/۴۸
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۴۸	-۳۹/۸	۱/۶	۱۶۵۲۲	۰/۲۹
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۶۴	۳۳/۳	۲	۱۴۹۱۶	۰/۴۳
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۲۶	-۵۹/۸	۱/۲	۱۶۵۱۱	۰/۱۵
متوسط	۲۸۱۷	۱۱۲	-	۹/۳	۱۶۷۵۱	۰/۶۶

مآخذ: ۱- ارزش واردات گوشت از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

۲- FAO

۱-۲-۲-۳-۶- واردات ذرت:

ذرت به دلیل مصارف مختلفی که دارد، سهم قابل توجهی از واردات کشاورزی کشور را تشکیل می‌دهد. بیشترین و کمترین ارزش واردات ذرت در طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۱ به ترتیب مربوط به سالهای ۱۳۷۵ (۳۲۴ میلیون دلار) و ۱۳۷۷ (۱۱۲ میلیون دلار) بوده است. سهم واردات این محصول در ارزش کل واردات کشور از ۴/۲ درصد (سال

۱۳۷۷) تا ۱۰/۵ درصد (سال ۱۳۸۱) نوسان

داشته است. سهم ارزش واردات ذرت در کل واردات جهانی این محصول نیز از ۱/۱ درصد (سال ۱۳۷۷) تا ۳

۲/ درصد (سال ۱۳۷۵) تغییر داشته است (جدول ۱۷)

**جدول شماره (۱۷): ارزش واردات ذرت و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول**

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش واردات ذرت	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی	ارزش واردات جهانی ذرت	سهم در کل واردات جهانی ذرت
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۱۹۴	۲۵/۲	۷/۳	۱۰۰۵۶	۱/۹
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۱۷۵	-۹/۸	۶/۷	۱۱۳۱۰	۱/۵
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۱۲۲	-۳۰/۳	۴/۶	۱۰۱۰۷	۱/۲
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۱۱۹	-۲/۵	۵/۸	۹۸۵۱	۱/۲
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۲۰۳	۷۰/۴	۵/۶	۱۲۵۴۵	۱/۶
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۳۲۴	۵۹/۸	۱۰/۱	۱۴۳۵۲	۲/۳
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۲۴۸	-۲۳/۶	۷/۴	۱۱۶۸۱	۲/۱
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۱۱۲	-۵۴/۷	۴/۲	۱۰۴۷۲	۱/۱
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۱۳۸	۲۳/۲	۴/۹	۹۷۶۲	۱/۴
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۱۵۱	۹/۴	۵/۲	۱۰۵۷۰	۱/۴
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۲۲۹	۵۱/۷	۷/۳	۱۰۳۶۲	۲/۲
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۲۲۰	-۳/۹	۱۰/۵	۱۱۱۴۳	۱/۹
متوسط	۲۸۱۷	۱۸۶	-	۶/۶	۱۱۰۱۷	۱/۶

مآخذ: ۱- ارزش واردات ذرت از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

۲- FAO

۱-۲-۲-۳-۷- واردات چای:

در طول سالهای ۸۱ - ۱۳۷۰ با روند کاهشی در ارزش واردات چای روبرو بوده‌ایم. به‌طوریکه از ۱۱۲ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۰/۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ کاهش پیدا کرده است. به نظر می‌رسد که تامین تقاضای بالای چای خارجی با توجه به کاهش واردات رسمی آن، از طریق کانالهای غیر رسمی صورت پذیرفته است. در اوایل دهه ۱۳۷۰ سهم واردات چای در کل واردات کشور و نیز کل واردات جهانی این محصول چشمگیر بوده است (جدول ۱۸).

جدول شماره (۱۸): ارزش واردات چای و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش واردات چای	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی	ارزش واردات جهانی چای	سهم در کل واردات جهانی چای
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۱۱۲	-۸/۷	۴/۲	۲۶۰۳	۴/۳۰
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۲۱۹	۹۵/۳	۸/۴	۲۶۷۵	۸/۱۸
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۱۳۵	-۳۸/۳	۵/۱	۲۶۱۷	۵/۱۶
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۴۵	-۶۷	۲/۲	۲۵۱۱	۱/۷۸
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۳۵	-۲۲/۴	۱	۲۶۹۹	۱/۲۸
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۲۰	-۴۰/۸	۰/۶	۲۶۸۰	۰/۷۶
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۲۸	۳۴/۱	۰/۸	۲۷۶۲	۱
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۲۹	۵/۵	۱/۱	۳۰۸۳	۰/۹۴
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۴۹	۶۹	۱/۷	۲۸۷۴	۱/۷۰
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۶۰	۲۲/۴	۲/۱	۳۰۰۳	۲
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۳۲	-۴۶/۷	۱	۲۹۴۴	۱/۰۹
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۰/۳۰	-۹۹/۹	۰/۰۱	۲۸۲۱	۰/۰۱
متوسط	۲۸۱۷	۶۴	-	۲/۳	۲۷۷۳	۳/۱

مآخذ: ۱- ارزش واردات چای از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

۲- FAO

۱-۲-۲-۳-۸ - واردات روغنهای خوراکی :

واردات روغنهای خوراکی، همواره بخش عمده‌ای از واردات کشاورزی را تشکیل داده است. میزان ارزش واردات این محصولات از ۲۲۵ میلیون دلار در سال ۱۳۷۰ به ۴۵۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱ افزایش یافته است. بیشترین ارزش واردات روغنهای خوراکی مربوط به سال ۱۳۷۷ (۶۲۵ میلیون دلار) بوده است. پایین‌ترین و بالاترین سهم ارزش واردات روغنهای خوراکی در کل واردات کشاورزی کشور به ترتیب مربوط به سالهای ۱۳۷۰ (۸/۴ درصد) و ۱۳۷۷ (۲۳/۶ درصد) برآورده شده است. (جدول ۱۹).

جدول شماره (۱۹): ارزش واردات روغنهای خوراکی و سهم آن در ارزش کل واردات کشاورزی کشور
و ارزش کل واردات جهانی این محصول

(میلیون دلار - درصد)

سال	ارزش کل واردات کشاورزی	ارزش روغنهای خوراکی	نرخ رشد	سهم در کل واردات کشاورزی
۱۳۷۰	۲۶۷۲	۲۲۵		۴/۸
۱۳۷۱	۲۵۹۶	۲۵۳	۸/-۲	۸/۹
۱۳۷۲	۲۶۷۱	۳۷۹	۹/۲	۲/۱۴
۱۳۷۳	۲۰۶۴	۳۶۴	۷/-۲۲	۶/۱۷
۱۳۷۴	۳۶۲۶	۴۵۵	۷/۷۵	۵/۱۲
۱۳۷۵	۳۲۱۴	۵۴۸	۴/-۱۱	۰/۱۷
۱۳۷۶	۳۳۴۴	۴۰۸	۴	۲/۱۲
۱۳۷۷	۲۶۴۸	۶۲۵	۸/-۲۰	۶/۲۳
۱۳۷۸	۲۸۲۸	۴۹۷	۸/۶	۶/۱۷
۱۳۷۹	۲۹۱۸	۴۰۲	۲/۳	۸/۱۳
۱۳۸۰	۳۱۲۶	۳۷۷	۱/۷	۱/۱۲
۱۳۸۱	۲۰۹۳	۴۵۷	-۳۳	۸/۲۱
متوسط	۲۸۱۷	۴۱۶	-	۱۵

مآخذ: ۱- ارزش واردات دانه‌های روغنی از سالنامه آمار بازرگانی خارجی ج.ا. ایران

FAO_۲

۱-۳- بررسی سیاستهای مرتبط با توسعه صادرات محصولات کشاورزی:

سیاستهای مختلفی که در زمینه توسعه صادرات محصولات کشاورزی اتخاذ می‌شود، از آغاز دهه ۱۳۷۰ تا اکنون با تحولات مختلفی روبرو بوده اند. در مجموع به جرات می‌توان گفت که تحولات به عمل آمده در دیدگاه متولیان امر تجارت خارجی و سیاستگذاران اقتصاد کشور و نیز دگرگونی‌های به وقوع پیوسته در بازارهای جهانی در اتخاذ سیاستهای صادراتی مناسب، تاثیر چشمگیری داشته است. اگر در گذشته بر صادرات محصولات، عوارض بسته می‌شد، هم اکنون یارانه و جایزه صادراتی بدانها پرداخت خواهد شد. چنین چرخش ۱۸۰ درجه‌ای در سیاستهای صادراتی کشور می‌تواند نویدبخش تحولات بهتری در آینده باشد. در ذیل به بررسی تغییرات سیاستهای مختلف مرتبط با صادرات بویژه صادرات محصولات کشاورزی می‌پردازیم.

۱-۳-۱- اقدامات تشویقی:

با پیروزی انقلاب اسلامی، هدف‌ها و سیاست‌های بازرگانی خارجی کشور در جهت کاهش اتکاء و وابستگی به خارج و نیز تشویق و توسعه هر چه بیشتر صادرات غیرنفتی در نظر گرفته شد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی به خاطر شرایط اقتصادی خاص حاکم بر کشور در دوره‌های مختلف (مثل زمان جنگ و برنامه‌های اول و دوم توسعه)، سیاست‌های مختلفی در مورد صادرات کالاهای غیرنفتی و محصولات کشاورزی اتخاذ و انجام گرفته است. در سال‌های مختلف فراخور وضعیت ارزی کشور نیز، سیاست‌های تشویقی و گاهاً تحدیدی اعمال شده است.

طی دوره مورد بررسی جهت تشویق و توسعه صادرات، ضمن بررسی مشکلات عدیده‌ای که در راه افزایش صادرات وجود داشته، تصمیماتی برای رفع تشریفات زائد اداری مربوط به ترخیص کالا، حل مشکلات بانکی و اعتباری صادرکنندگان و برطرف کردن اشکالات مربوط به ارزیابی کالاهای صادراتی و نظایر آن اتخاذ شده است.

از اقدامات تشویقی دیگر در این دوره می‌توان به افزایش مدت واریز پیمان ارزی، حذف پیمان سپاری در برخی سالها، پرداخت مبلغی به صادرکنندگان جهت جبران اختلاف ناشی از نوسانات قیمت بین‌المللی کالاهای صادراتی و قیمت تمام شده داخلی، تهاتر کالاهای غیرنفتی، جوایز تشویق ریالی، تعیین فهرست کالاهای قابل ورود در مقابل صادرات و اعطای تخفیفات ارزی، خرید ارز حاصل از صدور کالاها به نرخ شناور، اعطای تسهیلات صادراتی و غیره اشاره نمود.

۱-۳-۲- تحولات سیاست‌های صادراتی:

در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی ایران هدف سیاست‌های بازرگانی خارجی عمدتاً در جهت گسترش هر چه بیشتر صادرات غیرنفتی (و کشاورزی) بوده است. ولی به دلیل شرایط متفاوت حاکم بر اقتصاد کشور در دوره‌های مختلف، سیاست‌های بازرگانی از وحدت رویه برخوردار نبوده است.

با آغاز برنامه توسعه اول، سیاست‌های تشویق صادرات غیرنفتی با جدیت بیشتر پیگیری شد و تخفیفات گوناگون ارزی، حذف و تخفیف پیمان ارزی در مورد برخی کالاها، تسهیل در شرایط پیمان سپاری، خرید اعتبار اسنادی صادراتی توسط بانک‌ها و معرفی نرخ ارز شناور برای خرید ارز حاصل از صادرات (سال‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۰) و اعطای

مجوز ابطال پیمان ارزی از طریق واردات کالا بدون انتقال ارز (۱۳۷۱)، یکسان سازی نرخ ارز (۱۳۷۲) و لغو اخذ پیمان ارزی بابت صدور کالاهای غیرنفتی (در نیمه اول ۱۳۷۳) از جمله این سیاست‌ها می‌باشد.

طی دوره ۱۳۷۴-۷۶، سیاست‌های محدودکننده ارزی از قبیل اخذ پیمان ارزی و الزام صادرکنندگان به برگرداندن ارز حاصل از صادرات و همچنین تثبیت نرخ خرید ارزهای صادراتی در حد هر دلار معادل ۳۰۰۰ ریال اتخاذ و عملی گردید. با وجود این سیاست‌های تشویقی مانند استفاده از ۵۰ درصد ارز حاصل از صادرات توسط صادرکنندگان (در سال ۱۳۷۶) وجود داشته است.

بعد از سال ۱۳۷۷، مجدداً سیاست‌های تشویق صادرات غیرنفتی از سر گرفته شده است و اقداماتی در این رابطه از طرف دولت صورت گرفته است.

۱-۳-۳- تسهیلات اعتباری :

تا اواخر دهه ۱۳۶۰ پرداخت تسهیلات اعتباری به عنوان یک سیاست تشویقی مشخص مدنظر نبوده است. ولی از اوایل دهه ۱۳۷۰ در راستای تشویق و توسعه صادرات غیرنفتی کشور و نیز بهبود و افزایش درآمدهای ارزی حاصل از صدور این کالاها، اعطای تسهیلات ریالی و ارزی به صادرکنندگان مدنظر قرار گرفت و به دنبال آن بانک توسعه صادرات جهت اعطای تسهیلات لازم به صادرکنندگان کالاهای غیرنفتی تأسیس شد. طبق گزارشات ارایه شده، ارایه خدمات توسط این بانک رو به گسترش می‌باشد.

۱-۳-۴- مناطق ویژه تجاری :

با توجه به آمار و اطلاعات موجود، سازمان های مناطق آزاد تجاری طی سالهای ۸۰-۱۳۷۲ موفق شدند ۴۸۳ میلیون دلار درآمد ارزی از طریق صادرات کالا، توریسم و ترانزیت کالا کسب کنند. ولی در کشور ما منطقه ویژه تجاری که مختص کالاهای کشاورزی باشد، هنوز وجود ندارد.

در جدول (۲۰) به صورت خلاصه سیاستهای مرتبط با توسعه صادرات محصولات کشاورزی و سیر تحولات آنها در طی سالهای ۷۹-۱۳۷۰ آورده شده است.

جدول (۲۰). سیاستهای مرتبط با توسعه صادرات محصولات کشاورزی طی سالهای ۷۹-۱۳۷۰

سال	شرح
۱۳۷۰	ادامه سیاست تشویق صادرات که از سال ۱۳۶۸ آغاز شده بود (افزوده شدن تعداد کالاهای مشمول فهرست واردات در مقابل صادرات و ایجاد صندوق پشتیبانی ارزی صادرات)، اعلاهی تسهیلات ریالی و ارزی به صادرکنندگان، خرید اعتبارات اسنادی صادراتی توسط بانکها، خریداری ارز حاصل از صادرات به نرخ شناور
۱۳۷۱	پیگیری جدی سیاستهای تشویق و توسعه صادرات که در این راستا بمنظور برقراری تعادل در بازرگانی خارجی، سیاست واردات کالا در مقابل صادرات کالا مورد توجه بیشتری قرار گرفت.
۱۳۷۲	جهت گسترش هر چه بیشتر امکانات صادرات غیرنفتی به کلیه صادرکنندگان، تولیدکنندگان و واردکنندگان اجازه داده شد تا مواد اولیه و قطعات و اجزای لازم برای تولید کالاهای موردنیاز کشور و یا کالاهای صادراتی و همچنین ماشین‌آلات و تجهیزات مربوط به تکمیل و... را خود برای امر صادرات وارد نمایند تا فشارهای تورمی کاهش یابد. همچنین به بانکها اجازه داده شد در مقابل اسناد گمرکی حاکی از صدور کالا و... تسهیلات ریالی با نرخ توجیهی در بخش صادرات به صادرکنندگان اعطا نمایند. در این سال اخذ موافقت وزارتخانه‌های کشاورزی، بازرگانی و جهادسازندگی جهت صدور برخی از فرآورده‌های کشاورزی و محصولات فرعی جنگل و مرتع حذف شد. دلیل اصلی افزایش صادرات در سال ۱۳۷۲ یکسان‌سازی نرخ ارز بود.
۱۳۷۳	با توجه به نوسانات نرخ ارز در بازار آزاد در اردیبهشت ماه نرخ دیگری تحت عنوان نرخ صادراتی از سوی بانک مرکزی با اختلاف ۵۰ ریال کمتر از نرخ بازار اعلام شد
۱۳۷۴	سیاستهای محدودکننده ارزی به اجرا گذاشته شد که موجب کاهش صادرات گردید. (اخذ بیمان ارزی، الزام صادرکنندگان به برگرداندن ارز حاصل از صادرات به سیستم بانکی، تثبیت نرخ خرید ارزهای صادراتی درحد هر دلار معادل ۳۰۰۰ ریال)
۱۳۷۵	ادامه سیاستهای محدودکننده ارزی سال گذشته در نظرگرفتن تسهیلات جدید برای صادرکنندگان از جمله وضع مقرراتی نظیر افزایش مهلت واریز ارز صادراتی، پرداخت جوایز ریالی به ارز حاصل از صادرات، اعطای مجوز ورود کالا از محل ارز حاصل از صادرات و اجازه واردات قبل از صادرات برای اقلام موردصرف در تولید کالاهای صادراتی که این تسهیلات موجب افزایش صادرات گردید
۱۳۷۶	بدنبال سیاستهای صادراتی متخذه در سال ۱۳۷۵ و به منظور برگرداندن ارز حاصل از صادرات به کشور، بخش قابل استفاده از ارز حاصله توسط صادرکنندگان محصولات کشاورزی، دامی و سایر از سی درصد به پنجاه درصد افزایش یافت. ضمناً کلیه تعهدنامه‌های ارزی صادرکنندگان کالاهای غیرنفتی (بجز فرش دستباف) مشمول استفاده از پنجاه درصد ارز حاصل از صادرات جهت واردات کالا گردید. در اواخر سال، صادرکنندگان مجاز گردیدند از صددرد ارز حاصل از صادرات خود پس از واریز به شبکه بانکی برای واردات کالا استفاده نمایند. در این سال، واردات پسته ایران از سوی اتحادیه اروپا تحریم شد.
۱۳۷۷	در زمینه ارائه تسهیلات بیشتر به صادرکنندگان کالا، مهلت تسویه کلیه تعهدنامه‌های ارزی آن دسته از صادرات کالا که اظهارنامه خروجی آنها از ابتدای سال ۱۳۷۷ به بعد بود به هشت ماه افزایش یافت و تمهیدات تشویقی نیز برای آن گروه از صادرکنندگان که طرف مدت کمتری از سررسید هشت ماهه مقرر، اقدام به تسویه تعهدنامه‌های ارزی خود نمایند در نظر گرفته شد بطوری که به ازای هر ماه تسریع در تسویه از یک تا هشت درصد معافیت در واریز ارز تعهد شده به صادرکنندگان تعلق گرفت. در مرداد ماه مقرر شد صادرکنندگانی که از طریق اعتبار اسنادی معتبر و غیرقابل برگشت که طبق مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی گشایش شده باشد، کالای خود را صادر نمایند از سپردن تعهدنامه ارزی معاف گردند. با این حال صادرکنندگان مذکور مشمول همه امتیازات یا تشویقی‌هایی خواهند بود که برای سایر صادرکنندگان در نظر گرفته می‌شود. اینگونه صادرکنندگان از سپردن هر گونه وثیقه بمنظور دریافت مجوز صدور کالا معاف شدند. در اقدام دیگری هیأت وزیران بمنظور تشویق صادرکنندگان نمونه سال، به مرکز توسعه صادرات ایران اجازه داد همه ساله صادرکنندگان نمونه را شناسایی و به آنها لوح تقدیر و کارت ویژه معافیت از سپردن وثیقه یا ودیعه برای دریافت تعهدنامه ارزی اعطا نماید.
۱۳۷۸	سیاستهای صادراتی اتخاذ شده در این سال، در راستای تشویق و گسترش صادرات بود. از آنجا که در اخذ وثیقه از صادرکنندگان، وحدت رویه میان بانکها وجود نداشت، شرایط هماهنگ برای واگذاری بیمان ارزی به صادرکنندگان ارائه شد. همچنین صادرات کالا در قبال فروش ارز قبل از صادرات یا اعتبار اسنادی معتبر غیرقابل برگشت و نیز صادرات واحدهای تولیدی یا شرکتهای وابسته به آنها همچنان از تودیع هر گونه وثیقه‌ای معاف اعلام شد. در راستای سیاستهای اتخاذ شده در سال ۱۳۷۷ و بمنظور ایجاد تسهیلات بیشتر برای صادرکنندگانی که با استفاده از اعتبار اسنادی اقدام به فعالیت می‌نمودند، بانکها مجاز شدند بنابه درخواست ذینفع نسبت به صدور واریزنامه به میزان ارز خریداری شده بصورت مرحله‌ای اقدام کنند و در صورت قصور بانک در پرداخت وجه اسناد در سررسید اعتبار اسنادی صادراتی، در صورت رعایت سایر شرایط، بانکها موظف به افزایش مهلت تسویه تعهدنامه ارزی شدند. مقرر شد که صادرکنندگان نمونه معرفی شده توسط مرکز توسعه صادرات، طی مدت اعتبار کارت ویژه و حداکثر به مدت یکسال از تودیع هر گونه وثیقه جهت دریافت تعهدنامه ارزی معاف گردند و امور مربوط به صادراتشان در کوتاهترین زمان انجام شود. بانک مرکزی نیز مجاز گردید با صادرکنندگان که مجموع تعهدنامه ارزی معوقه آنها کمتر از ۵۰ هزار دلار باشد، مصالحه کرده و بدهی مربوطه طی دو ماه پرداخت گردد.
۱۳۷۹	سیاستهای تشویق صادرات در این سال عمدتاً از طریق تسهیل قوانین و مقررات ناظر بر صادرات و گسترش دامنه اختیارات صادرکنندگان در زمینه استفاده از عواید ناشی از صدور کالا و خدمات انجام پذیرفت به این ترتیب که صادرکنندگان کلیه کالاها (بجز فرش دستباف، پسته، پوست، سالامبور، چرم و آرد) به کشورهای آسیای میانه و آفریقا می‌توانند نسبت به واردات کالاهای قابل ورود در مقابل صادرات از همان مبادی و صرفنظر از کشور مبدا ساخت کالا توسط خود یا وکالتاً توسط سایر صادرکنندگان مجاز اقدام نمایند. از سوی دیگر مهلت تسویه تعهدنامه ارزی در مورد صادرات کالا از طریق گشایش اعتبار اسنادی صادراتی مدت‌دار برای کالاهای مصرفی به ۳۶۰ روز و برای کالاهای سرمایه‌ای به ۵ سال افزایش یافت. بمنظور توسعه صادرات، افزایش توان رقابت کالاها و خدمات قابل صدور ایرانی در سایر کشورها، فراهم نمودن امنیت مالی و کاهش ریسک فعالیتهای صادراتی، بانکها مجاز گردیدند در قبال اعتبار خریدار و فروشنده، حداکثر تا ۸۵ درصد مبلغ ارزی قرارداد تجاری، تسهیلات کوتاه مدت و میان مدت اعطا نمایند. تسهیلات موردنیاز برای صادرات کالاها و خدماتی قابل اعطا است که دست کم ۷۰ درصد ارزش آن کالا، ساخت ایران و ۷۰ درصد ارزش آن خدمت توسط متخصصان ایرانی قابل ارائه باشند.

۱-۳-۵- حمایت‌های صادراتی (جایزه، یارانه صادراتی و...) :

یارانه صادراتی بنا به تعریف موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت عبارت است از هرگونه حمایت مستقیم مالی و غیر مالی از صادرات. یارانه‌های صادراتی شامل دو دسته یارانه‌های مستقیم و غیرمستقیم است که یارانه‌های مستقیم شامل یارانه‌ها و جوایز صادراتی به شرح ذیل می‌باشد:

۱-۳-۵-۱- جوایز صادراتی :

به منظور حمایت از توسعه صادرات غیرنفتی و با عنایت به سیاست‌های دولت برای دستیابی به اهداف جهش صادراتی در برنامه سوم توسعه، برای اولین بار، جوایز صادراتی حسب آئین نامه اجرایی بند ه تبصره ۱۹ قانون بودجه سال ۱۳۸۱ به صورت عام به صادر کنندگان کلیه کالاها و خدمات براساس سه معیار « ارزش افزوده»، « صادرات کالا و خدمات جدید» و « صادرات به بازارهای جدید» به صورت غیرمتمرکز و توسط سازمانهای بازرگانی استانها پرداخت گردید. به طور کلی، این جوایز در سه بخش قابل تقسیم بندی بود

الف- پرداخت جوایز صادراتی به صورت عام تا سقف ۳ درصد به کلیه صادرکنندگان براساس ارزش افزوده محصولات صادراتی، ۲ درصد جایزه به صادرات کالا و خدمات به بازارهای جدید و ۳ درصد جایزه صادرات کالاها و خدمات جدید توسط سازمان بازرگانی استانها.

ب- پرداخت جوایز صادرات خدمات فنی و مهندسی توسط دبیرخانه خدمات فنی و مهندسی مستقر در مرکز توسعه صادرات.

ج- پرداخت جوایز صادرات محصولات نساجی و چرم توسط کمیته تخصصی مربوط به مدیریت مرکز توسعه صادرات.

در سال ۱۳۸۲ نیز بر اساس اعلام مرکز توسعه صادرات حسب آیین نامه فوق الذکر به کلیه صادرکنندگان متناسب با ارزش افزوده کالاهای صادراتی بین ۰/۵ تا ۳ درصد قیمت پایه صادراتی، جایزه تعلق گرفت. همچنین صدور کالا و خدمات به بازارهای جدید مشمول ۲ درصد جایزه صادراتی

و صدور کالا و یا خدمات جدید مشمول ۳ درصد جایزه صادراتی علاوه بر جوایز ارزش افزوده گردید. در سال ۱۳۸۳ نیز روال مذکور ادامه خواهد یافت.

۱-۳-۵-۲- یارانه صادراتی :

یارانه‌های صادراتی طی سالهای گذشته به محصولات کشاورزی خاص از جمله کشمش، تخم مرغ، میگو و جای پرداخت شده است. با توجه به کارکرد متفاوت یارانه صادراتی و جایزه صادراتی^۱ اگر هدف صرفاً ایجاد جهش صادرات و آنهم در شرایط خاص به دلیل وجود مازاد تولید و عرضه بیش از ظرفیت جذب بازار داخلی است و تقاضای جهانی نیز برای صادرات محصولات وجود دارد (مانند موارد سبزیجات، میوه‌ها و حبوبات) پرداخت جایزه صادراتی برای حمایت کفایت نموده و پرداخت یارانه صادراتی با توجه به محدودیت اعتباری دولت ضرورتی ندارد.

کل یارانه مصوب محصولات کشاورزی طی سالهای ۸۱-۱۳۷۹ برابر ۱۱۴۷۸۲/۱ میلیون ریال بوده است. در حالیکه کل میزان یارانه پرداخت شده به محصولات کشاورزی طی همین دوره حدود ۵۷۱۹۳/۹۶ میلیون ریال گزارش شده است (عملکرد پرداخت حدود ۵۰ درصد). لازم به ذکر است که محصولاتی که این یارانه‌ها بدانها پرداخت شده است عبارتند از : کشمش تخم مرغ و گوشت مرغ، چای، میگوی پرورشی، میوه و تره بار (در قالب خسارات).

^۱ - جایزه صادراتی به صورت عام و صرفاً جهت ایجاد جهش صادراتی پرداخت می‌شود اما پرداخت یارانه در شرایط لزوم حفظ موقعیت و سهم صادراتی در بازارهای جهانی (مورد کشمش در سال ۱۳۷۹ به دلیل دامپینگ ترکیه در بازار جهانی که اختصاص یارانه صادراتی بصورت عملی ضد دامپینگ و بر حضور موثر ایران در بازار اثر گذار بود) و یا کسب سهم بیشتر در بازار در دراز مدت و براساس شرایط اقتصادی بازار داخلی و بازارهای هدف (موارد میگو و تخم مرغ) تعیین و پرداخت می‌شود.